הא שור שהוא פקח פטור אמר ר' ירמיה לא מבעיא קאמר לא מבעיא שור שהוא פקח דחייב אבל שור חרש שוטה וקטן אימא חרשותו גרמה לו קטנותו גרמה לו וליפטר קמ"ל א"ל רב אחא לרבינא והתניא נפל לתוכו בר דעת פטור מאי לאו שור בר דעת א"ל לא אדם אלא מעתה אדם בן דעת הוא דפטור הא לאו בן דעת הוא דחייב שור ולא אדם כתיב אלא מאי בן דעת מין בן דעת א"ל והתניא נפל לתוכו שור בן דעת פטור אלא אמר רבא [א]שור והוא חרש שור והוא שוטה שור והוא קטן דוקא אבל שור והוא פקח פטור מאי טעמא דבעי ליה עיוני ומיזל תניא נמי הכי [ב]נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן וסומא ומהלך בלילה חייב פקח ומהלך ביום פטור: **מתני'** אחד שור ואחד כל בהמה [ג]לנפילת הבור ולהפרשת הר סיני [ג]ולתשלומי כפל [ד]ולהשבת אבידה [ה]לפריקה [ו]לחסימה [ז]לכלאים [ח]ולשבת [ט]וכן [י]חיה ועוף כיוצא בהן א"כ למה נאמר שור או חמור אלא שדבר הכתוב בהווה: **גמ'** לנפילת הבור [1]כסף ישיב לבעליו כתיב כל דאית ליה בעלים כדאמרן להפרשת הר סיני [2]אם בהמה אם איש לא יחיה [כ]וחיה בכלל בהמה הויא אם לרבות את העופות לתשלומי כפל כדאמרינן [3]על כל דבר פשע כלל כל דבר פשיעה להשבת אבידה [4]לכל אבדת אחיך לפריקה יליף חמור חמור משבת [ל]לחסימה יליף שור שור משבת לכלאים אי כלאים דחרישה יליף שור שור משבת אי כלאים דהרבעה יליף בהמתך בהמתך משבת וגבי שבת מנלן דתניא ר' יוסי אומר משום ר' ישמעאל בדברות הראשונות נאמר [5]עבדך ואמתך ובהמתך ובדברות האחרונות נאמר [6]ושורך וחמורך וכל בהמתך והלא שור וחמור בכלל כל בהמה היו ולמה יצאו לומר לך מה שור וחמור האמור כאן חיה ועוף כיוצא בהן אף כל חיה ועוף כיוצא בהן אימא בהמה דדברות הראשונות כלל שורך וחמורך דדברות האחרונות פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט שור וחמור אין מידי אחרינא לא אמרי וכל בהמתך דדברות האחרונות חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש בעלי חיים אף כל בעלי חיים ואימא מה הפרט מפורש דבר שנבלתו מטמא במגע ובמשא אף כל דבר שנבלתו מטמא במגע ובמשא [מ]אבל עופות לא אמרי א"כ נכתוב רחמנא חד פרטא הי נכתוב רחמנא אי כתב רחמנא שור ה"א קרב לגבי מזבח אין שאינו קרב לגבי מזבח לא כתב רחמנא חמור ואי כתב רחמנא חמור ה"א קדוש בבכורה אין שאין קדוש בבכורה לא כתב רחמנא שור אלא וכל בהמתך ריבויא הוא וכל היכא דכתב רחמנא כל ריבויא הוא והא גבי מעשר דכתיב כל וקא דרשינן ליה בכלל ופרט דתניא [נ][7]ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט [ס]מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע אף כל פרי מפרי וגידולי קרקע אמרי בכל כללא כל ריבויא איבעית אימא כל נמי כללא הוא מידי האי כל דהכא ריבויא הוא מדהוה ליה למכתב ובהמתך כדכתיב בדברות הראשונות וכתב וכל בהמתך ש"מ ריבויא השתא דאמרת כל ריבויא הוא בהמתך דדברות הראשונות ושור וחמור דדברות האחרונות ל"ל אמרי שור לאגמורי שור שור לחסימה חמור לאגמורי חמור חמור לפריקה בהמתך לאגמורי בהמתך בהמתך לכלאים אי הכי אפילו אדם ליתסר אלמה תנן [ע]אדם מותר עם כולן לחרוש ולמשוך אמר רב פפא [פ]פפונאי ידעי טעמא דהא מילתא ומנו רב אחא בר יעקב אמר קרא [8]למען ינוח עבדך ואמתך כמוך להנחה הקשתיו ולא לדבר אחר: שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות האחרונות נאמר

הא שור והוא פקח פטור. בתמיה: **מין בן דעת.** היינו אדם ואפי' הוא שוטה מין בן דעת הוא: **שור חרש שוטה וקטן.** שור שהוא חרש או שוטה או קטן או סומא או מהלך בדרך בלילה ואפילו הוא פקח: **מתני' ולהפרשת הר סיני.** אם בהמה אם איש כתיב[ט] ולהן מרבינן חיה ועוף בגמרא: **ולתשלומי כפל.** ואע"ג דכתיב[י] משור ועד חמור שאר בהמה וחיה מרבינן בגמ' וכן בכולהו: **לפריקה.** עזוב תעזוב עמו (שמות כג): **לכלאים.** להרבעה אע"ג דכתיב[כ] בהמתך לא תרביע כלאים הוי נמי חיה ועוף בכלל כדיליף בגמרא וכן לענין כלאים להנהגה דלא מחרוש בשור וחמור[ל]: **בהווה.** בדבר הרגיל להיות: **גמ' חיה בכלל בהמה.** דכתיב זאת הבהמה אשר תאכלו וכתיב בתריה איל וצבי (דברים יד): **לתשלומי כפל על כל דבר פשע על שור כו' כל דבר פשיעה.** ואפי' דבר שאין בו רוח חיים בפרק מרובה (לקמן סג:): **משבת.** דכתיב שורך וחמורך וכל בהמתך (דברים ה): **יליף בהמתך בהמתך משבת.** מה להלן חיה ועוף בכלל כדמפרש לקמי': **בדברות הראשונות נאמר בהמתך.** ולא נאמר כאן שור וחמור ובדברות האחרונות הוסיף להזכיר שור וחמור: **והלא.** אף הן בכלל כל בהמתך האמור בלידן הוי: **מה שור וחמור האמור כאן חיה ועוף כיוצא בהן.** ולקמיה מפרש טעמא מוכל דמשמע ריבוי: **אף כל.** מקום שנאמר שור וחמור כגון פריקה[מ] וחסימה[נ] ודומין להן חיה ועוף כיוצא בהן: **נכתוב רחמנא חד פרטא.** ודרשינן כל דדמי ליה משני לדדין מדכתב אידך אם אינו ענין לדבר שנבלתו מטמאה תנהו לענין עופות דדמי לפרטא כחד צד דהוו בעלי חיים דכוותיה: **כתב רחמנא שור.** דלא אצטריך דהא קדוש הוא בבכורה ומחמור קאתי תנהו לענין סוסים וגמלים דדמי לפרטא משני צדדין נבלתו מטמאה ובעלי חיים הן אבל עופות לא: **ריבויא הוא.** ולא מדרש בכלל ופרט וריבה הכל: **פרי מפרי.** ולד מולד יין מענבים ושכר מתמרים למעוטי כמהין ופטריות ומים ומלח דאינו פרי מפרי וגדולי קרקע למעוטי דגים שאינן נקחין בכסף מעשר: **השתא דאמרת כל ריבויא הוא.** ואפי' עופות למה לי דפרט בהמה ושור וחמור: **אי הכי.** דכלאים משבת ילפינן: **אדם נמי ליתסר.** למשוך בקרון עם הבהמה דהא גבי שבת מוזהר כבהמה דכתיב[ס] ועבדך ואמתך ובהמתך: **פפונאי.** בני פפונאי שם מקום: **רב אחא בר יעקב.** מפפונאי היה דאמרינן בהשותפין (ב"ב דף טו.) דריש רב אחא בר יעקב מפפונאי דשטן ופנינה לשם שמים נתכוונו: **להנחה הקשתיו.** עבד ואמה לבהמה אבל לא לענין איסור אחר:
נאמר

בהמתך דדברות הראשונות כלל. לא חשיב ליה כלל ופרט המרוחקים זה מזה דאחרונות וראשונות חדא מילתא היא דזכור ושמור בדבור אחד נאמרו [ר"ה כז. שבועות כ:]: **ואימא** מה הפרט מפורש דבר שנבלתו מטמא. תימה[ע] [א"כ] פרט ל"ל דבכלל בהמתך נמי כתיב ועוד כשאומר מה הפרט מפורש בעלי חיים אף כל בעלי חיים ועופות בכלל היכי ס"ד דאתרבו עופות לימא דכללא גופיה ממעט להו: **פרי** מפרי וגדולי קרקע. הכא משמע דבקר וצאן אקרי גידולי קרקע ותימה דבפ"ק דקדושין (דף יז.) גבי הענקה אמר דאי כתב רחמנא גורן ה"א גידולי קרקע אין בעלי חיים לא כתב רחמנא צאן וי"ל דלענין דבר היוצא ממש מן הארץ לא חשיב בהמה גידולי קרקע ואין להאריך כאן יותר[פ]:
אמר

עין משפט
נר מצוה

פט א מיי' פי"ג מהל' נזקי ממון הלכה טו ועי' בהשגות וסמ"ג עשין סח טוש"ע ח"מ סי' תי סעיף יט:
צ ב מיי' שם הלכה א סמג שם טוח"מ שם:
צא ג מיי' פ"א מהל' גניבה הלכה ו:
צב ד מיי' פי"ד מהל' אבידה הל' א טוש"ע ח"מ סי' רעט סעיף א:
צג ה מיי' פי"ג מהל' רוצח הלכה א סמג עשין פ טוש"ע ח"מ סי' רעב סעיף א:
צד ו מיי' פי"ג מהל' שכירות הל' ב סמג לאוין קפד טוש"ע ח"מ סי' שלח סעיף ב:
צה ז מיי' פ"ט מהל' כלאים הל' א סמג לאוין רפא טוש"ע יו"ד סי' רצז סעיף א וסעיף י:
צו ח מיי' פי"ב מהל' שבת הלכה א טוש"ע א"ח סי' שה סעיף א:
צז ט מיי' שם וסמג שם טוש"ע יו"ד סי' רצז סעיף א:
צח י מיי' פ"ז מהל' מעשר שני הלכה ג סמג עשין קלו:
צט כ מיי' פ"ט מהל' כלאים הלכה י סמג לאוין רפא טוש"ע יו"ד סי' רצז סעיף נח:

* * *

מוסף רש"י

אף כל חיה ועוף כיוצא בהן. וכן שור שנגח את האדם, דכתיב (שמות כא) השור יסקל, ואמרינן בגזירה שוה שור שור משבת לעשות כל בהמה חיה ועוף כשור (ברכות כו. עיי"ש). **פרי מפרי.** עגל נולד מאמו וכן שה, וענבים מחרצנים שזורעין החרצנים (עירובין כז:) ולד מולד וגפן מחרצן, למעוטי מים ומלח וכמהין ופטריות (לקמן סג.). **וגדולי קרקע.** שמהן ניזון וגדלין מן הקרקע (עירובין כז:) למעוטי דגים (לקמן סג.). **אדם מותר עם כולן.** עם כל הבהמות, לחרוש ולמשוך. שלא אסרה תורה אלא שני מיני בהמה יחד, כגון שור וחמור, ומשנה זו במסכת כלאים (שבת נד.). **פפונאי.** תלמידים שבפפונא, ומנו רב אחא בר יעקב. שהיה דר בפפונא כדאמר בהשותפין (טז.) גבי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו דרשה רב אחא בר יעקב בפפונא אתא שטן ונשקיה אכרעיה (קדושין לה.).

מסורת הש"ם

א) לעיל נג., ב) [כריתות כא:], ג) [לעיל יח: וש"נ], ד) [ב"מ פט.], ה) לקמן סג., ו) שם, נזיר לה: עירובין כז., ז) כלאים פ"ח מ"ו [שבת נד.], ח) [קידושין לה.], ט) [שמות יט], י) [שם כג], כ) [ויקרא יט], ל) [דברים כב], מ) [שמות כג], נ) [דברים כה], ס) [שמות כ], ע) רש"ל, פ) [עי' תוס' שבת עג: ותוספות כתובות ס. ד"ה מפרק].

* * *

תורה אור השלם

1. בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ: שמות כא לד
2. לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר: שמות יט יג
3. עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: שמות כב ח
4. וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם: דברים כב ג
5. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: שמות כ ט
6. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ: דברים ה יג
7. וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ: דברים יד כו